

ANMELDELSER

Jonas Lieberkind: Det edukative – Emile Durkheim og den moderne pædagogiserings-tendens.

Ph.d.afhandling, DPU, oktober 2010.

Jonas Lieberkinds ph.d. afhandling er opbygget i tre dele med Scenario, Durkheim og den pædagogiske sociologi samt Perspektiv. Forfatteren foreslår selv at del II, den om Durkheim, er den helt centrale i afhandlingen, og at del I og III kan læses sammenhængende uden om del II. Her foreligger i virkeligheden to distinkte bud på ph.d.afhandlinger som (måske) kan læses hver for sig, noget som er ganske bemærkelsesværdigt for nutidens ph.d. afhandlinger. Eftersom del II, Durkheim og den pædagogiske sociologi, helt klart for mig – og sociologien – er mest central, vil jeg koncentrere mine kommentarer til Durkheim-fremstillingen. I dansk kontekst bliver vi nødt til at gå tilbage til 1944 da Christian Petersen forsvarede sin disputats (*Émile Durkheim. En historisk-kritisk studie. Med særligt hensyn til hans almindelige sociologi eller samfundsfilosofi*), noget som dog ikke indbragte ham det ønskede professoratet i sociologi nogle år senere. En svensk professor, Torgny Segerstedt fandt ikke disputatsen tilstrækkeligt meriterende. Der findes yderligere en filosofisk ph.d.afhandling om Durkheim fra 1997 i Danmark, forfattet af filosofen Asger Sørensen, som helt sikkert også havde fortjent mere opmærksomhed fra os sociologer. Jonas Lieberkind er altså den tredje i rækken af danskere

som giver sig i kast med en af sociologiens centrale grundgestalter. Fordi jeg havde det privilegie tidligere at deltage i bedømmelsesarbejdet, synes jeg at Lieberkinds fremstilling fortjener videre udbredelse blandt danske sociologer. Den er mig bekendt (idet jeg anerkender mine egne begrænsninger når det drejer sig om den samlede Durkheim-reception i den sociologiske videnskabshistorie) også en original afhandling. Man kan beklage at teksten i dens nuværende udformning kun vil nå et begrænset publikum, måske i Norden, og håbe på at den snarest vil blive oversat til et eller flere større europæiske sprog. Genlæsningen og omfortolkningen, ja selve rekonstruktionen af Durkheims sociologi kan på sigt vise sig at blive skelsættende for den videre Durkheim-forskning.

Afhandlingen er i sin helhed meget ambitiøs: En gentolkning og restauration af Durkheims sociologi i lyset af hvad en sådan restauration kan betyde samfundsdiagnostisk. Det drejer sig således ikke kun om en teoriehistorisk afhandling, men om en ambition om at aktualisere Durkheims projekt i nutidens "edukative" morads som Lieberkind, med en Nietzsche-omskrivning, også betegner som et konfliktuelt felt med mange divergerende indgange. I sin genlæsning af Durkheims projekt opdager Lieberkind en indgang til den klassiske sociologi som sammenbinder disciplinen med pædagogik som værende den moderne tids omgang med det moralske liv og dets realisering. Ambitionen – med ansats i Durkheims sociologi – bliver dermed

også et opgør med den sociologiske disciplins selvforståelse: Monopoliseringen af det sociale liv som værende disciplinens eget territorium; at studiet af det sociale liv med nødvendighed også må omfatte betragtninger vedrørende hvordan det sociale livs praktikker over tid transmitteres som "læring" og "opdragelse". Lieberkind prøver at genoprette respekten for den socialisationsteoretiske tilgang – hvordan og hvorledes mennesket bliver dannet til menneske og kan omgås med andre.

Set i lyset af nutidens mange kritiske sociologiske diskurser udfører Lieberkind et imponerende (og reflekteret) opgør med sin egen sociologiske samtid: Socialisationsteorien er stort set blevet reduceret til socialisationskritik: At det sociale liv med dets magt- og styringsredskaber blot homogeniserer, normaliserer og undertrykker menneskets mulighed for frigørelse. Ambitionen hos Lieberkind er at restaurere det sociale liv, ikke mindst respekten for kollektivet som værende en i grunden radikal individualisering. Med Durkheim som forbillede kan individualisering omskrives som en moralsk dannelse, en konstant og stadig (livs)udfordring for ethvert individ. Den "edukative" kategori binder individ og samfund sammen i Lieberkinds genoprettelse af Durkheims sociologiske projekt.

Durkheims interesse for moralfilosofi og moralske spørgsmål er vistnok en sociologisk standardholdning og derfor også gjort til en platform for kritisk afstandstagende (noget som Lieberkind også er opmærksom på i en indsigtfuld Luhmann-ekskurs). En spændende, og nok også original, indfaldsvinkel er at gøre Durkheims interesse og lidenskab for moral og moralens faktiske realisering til et helt centralt omdrejningspunkt i forståelsen af dennes sociologiske projekt. I Durkheim-receptionen, som Lieberkind noterer, er det også gængs enten at se faser i Durkheims sociologiske *oeuvre* som ikke hænger sammen (Steven Lukes) eller også, at hans overordnede "ideologi" er svær at gennemskue i de nedarvede politiske og moralske kategorier. Lieberkind

tager disse spændinger som udgangspunkt for sin egen gentolkning og /re/ konstruktion: I hans læsning bliver Durkheim til en helt central "overgangsfigur" mellem den klassiske moralfilosofi med Kants kategoriske imperativ i højsædet og den moderne empiriske videnskabens moralske udfordring; at beskrive hvordan det levede moralske liv som *les faits sociaux*, som udøver tvang over det enkelte individ, til syvende og sidst afhænger af gruppen og dens egenskaber. Durkheim fravriter moralfilosofiens "abstraherede individ" dets privilegerede position i sine bestræbelser på at historisere individets fødsel som en effekt af det kollektive livs egne forandringer. At *La Division du Travail Sociale* er en i grunden moralteoretisk tekst er også standardlæsning i sociologi: Den organiske solidaritets *morale* (nu som differentieret sammenhold) er nødvendigvis anderledes beskaffet og bygger på "forskel" end den mekaniske solidaritets ditto, som bygger på "lighed". Forskellene mellem individer i arbejdslivet leder til at de bliver nødt til at anerkende deres indbyrdes afhængigheder i et fælles fremtidsprojekt – at yderligere forstærke sammenholdet i gruppen med videre uddifferentiering og specialisering. Lieberkind bemærker adskillige gange Durkheims omskrivning af Kants kategoriske imperativ: "Gør dig i stand til på nyttig måde at udøve en bestemt funktion" (Arbejdsdeling, s. 70, da.). I gængs sociologisk optik bliver dette påbud ofte opfattet som en hierarkisering: At kollektivet dominerer over og undertrykker det individuelle liv. Men Lieberkinds moralteoretiske læsning accentuerer Durkheims moralske patos og ser som Hegel det enkelte individ i en social sammenhæng. Men i kontrast til Hegel ser Durkheim ikke den moderne tids konkurrerende arbejdsmarked som en slagmark for egoistiske drivkræfter, men som en genuint moralsk udfordring i at fostre autonome personligheder med kraft til at anerkende indbyrdes reciprocitet.

I Lieberkinds læsning er Durkheim gennemgående i færd med, ved sociologiens hjælp, at "erobre moralen", et pro-

jekt som han mener fuldbyrdes med *Les Règles...* Gængs sociologikritik gør ofte gældende at Durkheims skrappe metodeanvisninger (at studere det sociale liv *comme les choses*) blot er et udslag af tidens diverse behov for med "scientismer og positivismer" at fremskrive den nye moderne tid. Men med sin moralteoretiske gentolkning – at se Durkheim som overgangsfigur mellem sin egen datid og nutid – åbner Lieberkind op for en i mine øjne helt ny forståelse: At med empirisk videnskab "erobre moral" fra den klassiske filosofis spændetrøje og "indsætte" den nye tids moral – ikke kun som tanke, men som det levede livs praktikker. Hensigtsforklaringen med metodereglerne er at gøre de moralske imperativer tilgængelige for empiriske metoder. I *Suicide* fuldfører Durkheim, ifølge Lieberkind, omskrivningen af den klassiske moralfilosofi til empirisk videnskab. Lieberkind udvikler en interessant synsvinkel på hvordan normalfordeling for Durkheim kom at spille en helt central rolle i at bestemme det som er sundt respektive usundt – og dermed yderligere befæste projektet med sociologisk at omskrive moralfilosofiens *Gut/Böse* til operationel variabelanalyse. Den statistiske normalfordeling bestemmer det sunde som det som majoriteten af en population praktiserer, alt medens afvigelserne i yderkanterne bliver til "patologier". Sådan en synsvinkel muliggør også at forandring i det sociale liv fuldt ud kan studeres – moralen bestemmes ikke gennem filosofernes imperativer, men af det kollektivt levede liv. Lieberkinds indfaldsvinkel muliggør, i mit skøn, en ganske revolutionerende og derfor også imponerende moralteoretisk Durkheim-tolkning: Kontinuitet, ikke brud, gennemsyrrer Durkheims sociologiske projekt.

Den anden tese, som Lieberkind forfægtter, er at der hos Durkheim råder et meget tæt forhold mellem sociologi og pædagogik. Han beskriver dette forhold som "såvel/som" og ser det som en nødvendig konsekvens af sin moralteoretiske Durkheim-læsning. Durkheims "ideologiske" projekt – at erobre moralen

med den empiriske videnskabs metoder – fremtvinger følgeimperativet: At det moralske liv ikke kun kan erobres gennem videnskaben som blot værende teori (empiriske beskrivelser af det sociale liv), men at erobningsprojektet også kræver teoriens omskrivelse til faktiske sociale praktikker. En sådan omskrivning praktiseres gennem at forpligtige det enkelte individ til "det sociale" – at dygtiggøre sig selv som en aktiv og berigende del af det kollektiv hvor individet nu er virksomt; skole, arbejdsliv, politisk liv osv. Det er i dette komplekse samspil mellem individualisering og kollektivisering i det moderne differentierede samfund som sociologiens "pædagogiske imperativ" åbenbares. Durkheims moralteoretiske indfaldsvinkel bliver omsat til virkelighed som pædagogisk socialisation af den enkeltes liv.

Lieberkind skriver at hans studie af Durkheims sociologiske projekt skal ses "dobbelt": som idéhistorie (teorihistorie), men også som samtidsdiagnostik (aktualisere Durkheims projekt til nutidens mange pædagogiske konfliktualiteter). Jeg forholder jeg mig kun til den første ansats. Det er tydeligt at Lieberkinds idéhistoriske dannelse og disciplin giver ham en mental værktøjskasse som desværre få af os sociologer er udrustede med. Man kan spørge hvorfor en idéhistoriker kan "se" en grundlæggende kontinuitet i Durkheims sociologi som så mange sociologer – også store Durkheim-tolkere som eks. Steven Lukes – længe har haft travlt med at modbevise? Det er muligt at en der bevæger sig uden for sin egen disciplin også har mod og energi til at udføre en helt ny tekstlæsning. Mod og energi er naturligvis ikke tilstrækkelige om end nødvendige parametre, dertil kommer den intellektuelle styrke og ikke mindst overbevisning (om en opdagelse i sigte) for at kunne tage fat i en af de centrale gestalter i sociologi. Lieberkind betragter sin egen genlæsning af Durkheim som i grunden hermeneutisk – den er blevet til gestaltning gennem det nutidsperspektiv som Lieberkind benævner som sin samtidsdiagnostiske tolkningshorisont.

Lieberkinds læsning af Durkheim er gennemgående "intern" eller "diskursiv" – dvs. han opdager drivkraften hos Durkheim i dennes samlede værker. En sådan tekstlæsning er i sig selv imponerende, og Lieberkind skal have stor ros for sin indsats. Den kritiske læser kan naturligvis spørge til om en sådan intensiv (tekst) læsning og ditto tolkning måske risikerer at blive til en over-determination; at læse mere ind i Durkheim end forlaget måske kan bære?

I forlængelse heraf kan man spørge til om en mere "eksogen" læsning af Durkheim ville berige eller svække Lieberkinds overordnede tese: at det er den moralteoretiske omskrivning som driver Durkheims sociologiske projekt. Lieberkind har et godt kendskab til den senere sociologiske modtagelse af Durkheim. Det er en klar force i hans Durkheim-læsning at han tager udgangspunkt i det som tidligere fortolkere har anset for at være modsigelser, brud og dilemmaer: Durkheim var en overgangsfigur mellem den klassiske moralfilosofi og den nye tids empirisk-videnskabelige anløb, og det er i lyset af denne overgang som Durkheims skelsættende projekt skal ses.

Lieberkind sammenligner Durkheim og Nietzsche i det at begge har øje på moralens fødsel og (praktiske) iscenesættelse. I Durkheims tilfælde bliver resultatet til sociologi (og pædagogik), mens det hos Nietzsche jo bliver til noget andet, til personlighedens historiske fremtrædelse. Vi sociologer kan – med Lieberkinds afhandling in mente – blive en hel del klogere på vores egen disciplin. Det er ikke så ringe for en ph.d.afhandling i dagens Danmark.

Margareta Bertilsson
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

Andreas Beck Holm: Videnskab i virkeligheden. En grundbog i videnskabsteori.

København: Samfundslitteratur 2011 (257 sider)

Det er glædeligt, at der i de senere år er kommet gang i udgivelser af videnskabsteoribøger, der er introducerende på forskellige niveauer og debatterende såvel som analyserende. Den foreliggende er skrevet af filosofen Andreas Beck Holm, der til daglig er lektor i videnskabsteori ved Aarhus Universitet og orienteret mod erhvervsøkonomiske fag. Det er bogen også, men dog også rettet mod samfundsfaglige studier på første trin på universiteter ol.

En af bogens kvaliteter er den gennemførte pædagogiske fremstilling. Gennem de 13 kapitler, opdelt i tre dele, når fremstillingen efter en fast skabelon ganske bredt omkring fagets temakreds, hvoraf i hvert fald de fleste svarer til efterhånden etablerede standarder: positivisme, Popper, Kuhn, hermeneutik, strukturalisme og socialkonstruktivisme. Dertil kommer kapitler om "Hvad er et samfund" (Durkheim, Marx og Weber), "Videnskab, politik og samfund" samt "Videnskab og etik". Hvert kapitel indeholder fremhævede begrebsdefinitioner, grafiske illustrationer, opsummeringer, eksempler og refleksionsspørgsmål, og til sidst i bogen finder man en liste med korte biografiske oplysninger om centrale personer, en tidstavle samt selvfølgelig indeks. Hvad mere kan man forlange, hvad angår fremstillingsform og hjælpemidler?

Hvad indholdet angår, udmærker bogen sig ved et betydeligt overblik, der blandt andet viser sig ved fremstillingens evne til på den relativ korte plads at fokusere på de mest centrale begreber og spørgsmål indenfor hvert af emnerne. Det er rart, at der fra starten gøres rede for de to grundstrømninger i erkendelsesteori, empirisme og rationalisme, og for Kants forsøg på syntese, og også at der peges på afstanden mellem de normative erkendelsesteorier og den videnskabelige

praksis. Fremstillingen bestræber sig på ikke at indføre for mange begreber og på at undgå for komplicerede formuleringer. Inden for de deraf følgende begrænsninger er forfatteren i det store og hele både ret sikker og præcis i sine greb.

Givet disse pædagogisk motiverede grænser, har jeg ikke mange indvendinger, hverken til stofudvælgelse eller til fremstillingen af teorierne. Vedrørende stofudvælgelsen må det påskønnes, at der er medtaget et kapitel om "Videnskab, politik og samfund", altså videnskab og universiteter som institutioner i samfundet, herunder ideer om forskeres og intellektuelles forskellige roller: iagttagere, eksperter, teknokrater, ideologikritikere mv. Ligeledes er kapitlet om videnskab og etik velmotiveret. Her præsenteres først utilitarisme, sindelagsetik og dydsetik, hvorefter forskningsetiske principper og spørgsmål diskuteres.

Lidt mindre selvindlysende er begrundelsen for kapitel 10, "Hvad er et samfund og hvad er samfundsvidenskab", der indeholder korte præsentationer af Durkheim, Weber og Marx (Holm har tidligere skrevet en bog om Marx). På sociologiens vegne kan man jo kun påskønne, at en filosof finder disse sociologiske klassikere så vigtige, at de skal med i en videnskabsteoribog for erhvervsøkonomer. De videnskabsteoretiske pointer burde imidlertid have stået tydeligere, hvis ikke det skal virke som en digression til sociologiens historie, fx ved tydeligere at have fokuseret på deres videnskabsteoretiske positioner, frem for at lægge vægten på den historiske introduktion af nye perspektiver (som man får). Og så må man desværre her pege på i hvert fald en bøj: Webers herredømmeformer ("legitim magt") maltrakteres lidt rigeligt på de ti linjer, de får. "Personlig autoritet" bruges fx som betegnelse for traditionelt herredømme.

En overhængende risiko ved fremstillinger, der som denne (i hovedsagen) er organiseret efter teori-retninger, er for sømmelse af basale tværgående begreber og problemer. Det er ikke lykkedes helt at styre fri af denne risiko. Således savner

man definitioner, udredninger og diskussioner af kernebegreber som forklaring, årsag, objektivitet, værdifrihed og relativisme (flere af disse begreber optræder ikke i stikordslisten). Et særligt uheldigt eksempel vedrører begrebet relativisme, hvor læseren efterlades uafklaret både med hensyn til begrebets præcise betydning såvel som dets faldgruber. Det kommer tydeligt frem i afsnittet om socialkonstruktivisme, s. 138, hvor det siges, at den ofte fremførte beskyldning (af socialkonstruktivisme) for relativisme ikke er "noget godt argument, hvis det ikke samtidig forklares, hvorfor relativisme er et problem". Meget vel, så kommer den forklaring vel? Eller en forklaring på, at det ikke er et problem? Næh, i stedet kommer følgende udflugt: "I en verden, hvor det der er en karrikaturligning i ét land, er en fornærmelse i et andet, er relativisme ikke nødvendigvis den mindst plausible position. Og som vi har været inde på, er det desuden ikke alle socialkonstruktivister, der mener deres position fører til relativisme" (s. 138). Her efterlades læseren i forvirret og hjælpeløs tilstand.

Tilsvarende forflygtiges det klassiske problem om selvreference i relativistiske positioner, når det (s. 133) siges, at Latour og Woolgar godt er klar over, at:

Deres beretning om videnskaben hverken [er] mere eller mindre korrekt end de redegørelser, forskerne selv giver for deres aktivitet. Det er blot to former for fiktion.

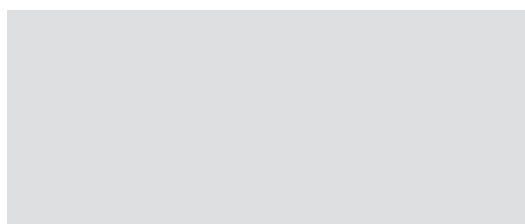
I en bog for nybegyndere må man må have pligt til at rejse spørgsmålet om, hvilken erkendelsesmæssig status konstateringen: "Det er blot to former for fiktion" har, og herunder desuden omtale selvreferenceproblemet. Det gælder så meget mere, når det lige efter siges: "Den (*Laboratory life*) argumenterer overbevisende for, at naturvidenskabens "hard facts" er lige så konstruerede som vores tro på pengenes værdi". Hvad menes med "overbevisende"? Er det fiktionerne? Mere overbevisende er Holm selv, når

han på næste side peger på kritikken mod socialkonstruktivisme for idealisme.

Jeg mener nok, at dette eksempel med relativisme er et særligt yderligtgående eksempel, men der findes andre steder, hvor centrale videnskabsteoretiske problemer dukker op og forlades igen, uden at uindviede læsere opdager det. Bedre havde det været at gøre læseren tydeligt opmærksom på problemerne for derefter at henvise til yderligere litteratur, hvis der ikke er plads til at udrede.

Som sagt, dette er enkeltstående kritikpunkter, der ikke skal overskygge de indledende positive vurderinger vedrørende bogens gode overblik, relevans, sikre greb og ikke mindst de store pædagogiske kvaliteter.

Heine Andersen
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

Emma Engdahl: *Konsten att vara sig själv*.

Malmø: Liber 2009 (176 sider)

“Be yourself. Everyone else is already taken”, konstaterede den amerikanske forfatter Oscar Wilde engang vittigt. Selvom han naturligvis havde ret, så er det dog lettere sagt end gjort. For hvordan er eller bliver man sig selv – og hvordan finder man ud af, hvad et menneskes selv er?

For efterhånden mange år siden var det i sociologien og socialpsykologien populært at finde frem til og fastlægge et menneskes identitet eller selv, ved at stille dem en række identiske spørgsmål i den såkaldte *Twenty Statement Test*, som tilstræbte at indfange menneskers oplevelse af selv, ved at bede dem om at udfylde tyve linjer med besvarelser af

spørgsmålet: Hvem er du? Senere blev det – foranlediget af bl.a. feministiske, interaktionistiske, eksistentiale og poststrukturalistiske strømninger – mere populært, ja, næsten kedsommeligt forventeligt at hævde, at selvet er en social konstruktion, der på anti-essentialistisk vis var en del af en langstrakt refleksiv dannelsesproces, hvor selvet vedvarende befinder sig i en vekselvirkning mellem ydre strukturelle påvirkninger og indre drifter og potentialer.

Således har selvet længe interesseret filosoffer, sociologer og psykologer og den amerikanske litterære kritiker Lionel Trilling konstaterede i sin bog *The Opposing Self* (1955) derfor korrekt, at:

der har altid – eller i det mindste lige siden oraklet i Delfi begyndte at rådgive mennesket om at kende sig selv – eksisteret selv.

Selvom man således skulle tro, at selvet var et fortærsket tema, så er det ikke desto mindre stadig interessant eller ligefrem magtpåliggende for samfundsforskere at granske, hvad selvet er og hvordan det skabes, opleves, formes, udfordres, krænkes, anerkendes, kommunikeres, performes, undertrykkes osv. Vi er tilsyneladende aldrig nået til en endegyldig konklusion på, eller definitiv bestemmelse af, eller enighed om, selvets tilblivelse, udtryksformer og særegne karakteristika, hvorfor vi vedbliver med at finde på nye (og til tider gentage gamle) svar på spørgsmål om selvet. Derfor er den svenske sociolog Emma Engdahls lille bog *Konsten att vara sig själv* også et besøg værd, fordi bogen på én og samme tid både gengiver en række velkendte akademiske svar på spørgsmålet om, hvem man (eller vi) er, samtidig med at den tilbyder ny og righoldig livsindsigt på det helt lavpraktiske plan i hvordan skabelsen af selvet så reelt sker. Som forfatteren allerede erkender i indledningen, så er hun opmærksom på, at hun blander det videnskabelige med det personlige (s. 17), men det gør bestemt kun bogen mere interessant og nærværende.

Selvom interessen for selvet går langt tilbage i samfundstænkningen, så lever vi i en samtid og et samfund, der er særdeles selvoptaget – altså optaget af selvet – hvor selvet udgør omdrejningspunktet for såvel politiske som personlige dagsordener. Hvordan bliver eller er man så sig selv? Ifølge Emma Engdahl er der ikke et enkelt svar på et sådant spørgsmål. Hun lægger i bogen ud med den eksistentielle påstand om, at vi ikke blot fødes, men også dør alene – forstået på den måde, at livet er vores eget, og at vi kun er "eksistentielt identiske" med os selv. Dermed bliver det klart, at det at være sig selv handler om – fra fødsel til død – at skabe sig selv. Inspireret af Michel Foucaults opfattelse af selvet som et kunstværk, skriver Emma Engdahl således i bogens indledning:

Att vara sig själv er inte lätt. *Det är en konst att vara sig själv.* Det kräver insikter och hårt arbete (s. 9, kursiv i original).

Hermed er tonen slået fast om, at selvet er noget, der skabes – det er en kunst at skabe et kunstværk – men det er ikke en let opgave, der kommer uden sværds slag og kampe og til tider endda selvopofrelse.

Konsten att vara sig själv består af syv kapitler, der hver især beskæftiger sig med forskellige facetter af denne kunstfærdige skabelse af selvet, som dog aldrig finder sted i et tomrum, men som udspiller sig inden for sociale og historiske rammer. Man kan næsten høre Karl Marx' klassiske diktum i baggrunden af bogen om, at selvom mennesket skaber sig selv, så gør det det ikke under forhold, det selv har valgt. Bogens kapitler omhandler således bl.a., hvordan mennesket knytter sociale bånd og indgår i fællesskaber med andre (f.eks. via Iris Young), hvordan roller spilles, udveksles og overtages i hverdagslivet (f.eks. via Erving Goffman), hvordan man lærer at opføre sig civiliseret (f.eks. via Norbert Elias), hvordan man beken-der, hvem man er (via bl.a. Anthony Giddens, Raewyn Connell og Michel Foucault), hvordan man kender og bliver be-

vidst om sig selv (f.eks. via Adam Smith, Charles H. Cooley og George H. Mead), hvordan man handler og får respons fra andre (bl.a. fra Johan Asplund) og hvordan man bliver "et stort menneske" (f.eks. inspireret af Engdals mand Mikael Carleheden, Davis Riesman og Zygmunt Bauman). Konklusionen på bogen er meget Mead'sk – hvilket er i fin tråd med Emma Engdahls ph.d.-afhandling *A Theory of the Emotional Self* fra 2004, der netop tog sit afsæt i Meads klassiske forståelse af, at selvet = mig'et + jeg'et. Hermed menes, at selvet formes af en lang række sociale påvirkninger (mig'et), men også rummer egne potentialer for kreativitet, spontanitet og modstand (jeg'et). Dette grundperspektiv gennemsyrrer og videreføres også i *Konsten att vara sig själv*, og dermed bliver det klart, at selvet altid befinder sig i et krydsfelt mellem indre impulser og ydre påvirkninger. Kunsten at være sig selv bliver dermed at anerkende dette og navigere heri.

Kapitlerne i bogen rummer hver især og på tværs af hinanden en lang række implicite og eksplicite teoretiske grundantagelser, der gensidigt understøtter pointerne og som i samspil forsøger at give bud på, hvordan man kan være og skabe sig selv i en verden fuld af sociale, kulturelle og historiske påvirkninger. Engdahl trækker således løbende både på feministiske, poststrukturalistiske, eksistentialistiske og interaktionistiske tankefigurer og forestillinger, uden at det på noget tidspunkt bliver påklistret eller kedsommeligt. Derudover er der også en række relevante litterære, filmiske og musikalske indspark i teksten, der sætter temaer som krop, seksualitet, følelser og arbejde i relief. Det er (befriende) kendetegnende for Engdahl, at hun formidler sit stof om selvet – som ellers til tider kan forekomme ufordøjeligt i den akademiske abstraktionskunst – på en nærværende, levende og interessant måde, og at hun formår at skabe en eklektisk, men stadig solid teoretisk ramme til at indfange selvet med, også selvom der i forhold til flere af de anvendte teorier er en række indbyrdes modsætninger og diskrepanser.

Emma Engdahl har således begået en lille bog, hvor selvet på baggrund af sociologisk og beslægtet litteratur diskuteres og analyseres på én og samme tid tilgængelig og sofistikeret måde. Hun har med *Konsten att vara sig själv* skrevet en nyskabende, tankevækkende, interessant og læseværdig lille bog, der – selvom den med fagsociologiske briller måske savner lidt retning og substans til tider – ikke desto mindre kan anbefales til enhver, der ønsker at forstå en lang række af de problemer, som selvet konfronteres med i nutidens samfund. Bogen burde derfor oversættes til dansk, så den kunne nå et bredere læsepublikum. Som en sidste mindre kritisk kommentar synes jeg dog, at konklusionen på bogen bliver noget tautologisk – at svaret på "kunsten at være sig selv" er at være sig selv. Og så er vi tilbage hos Oscar Wilde igen ...

Michael Hviid Jacobsen

Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og
Organisation
Aalborg Universitet

Norma 2/2010, Volume 5. Special Issue: Men, resistance and political radicalization

Med udgangspunkt i forskellige historiske og geografiske kontekster diskuterer dette særnummer af *Norma* nye spændende vinkler på forholdet mellem maskulinitet og politisk radikaliserings med specielt fokus på politiske artikuleringer og kulturelle udtryksformer. I indledningen nævnes det, at mænd overalt i verden udvikler nye radikale politiske identiteter som en reaktion på sociale forandringer, migration og globalisering – nogle med en positiv indstilling over for forandringerne og andre med et mere kritisk blik på samfundsudviklingen.

Maskulinitet har i mange henseender spillet en stor rolle i radikale organisationers opbygning og udtryksformer. Dette kommer til udtryk allerede i den første artikel, hvor Jane L. Parpant beskriver, hvorledes køn i stor udstrækning har været ignoreret i de forskellige militante konflikter i Afrika efter den kolde krigs ophør. Hun betoner specielt betydningen af maskulin stolthed som en væsentlig indikator for at forstå den måde, som konflikterne har udspillet sig på og fremhæver bl.a. kønsbaseret vold og seksuelle overgreb som et "kampområde". På baggrund af et års feltarbejde beskriver antropologen Bjarke Oxlund, hvordan sorte politiske aktivister på Limpopo Universitet i Sydafrika gør brug af meget maskuliniserede og militaristiske diskurser i deres politiske arbejde, og hvordan dette afstedkommer en marginalisering af sorte kvindelige studerende.

Særnummeret indeholder også en fængslende artikel af Hans Bonde om unge danske mænds radikaliserings under 2. verdenskrig. Artiklen tager konkret udgangspunkt i optøjer på tribunerne under en fodboldkamp mellem det østrisk-tyske hold Admira og et udvalgt københavnerhold i 1941. Det teoretiske omdrejningspunkt for artiklen er forståelsen af mænd som det "ekstreme køn" og i særdeleshed mænds trang til at gå til kanten i politiske henseender.

Helena Hill belyser med udgangspunkt i det svenske venstrefløjsmiljø i 1960'erne og 1970'erne de dominerende maskulinitetsstrukturers betydning for hvad og hvordan, der blev debatteret. Hun analyserer diskussionen om revolution kontra reform, og om hvorvidt det private skulle gøres til genstand for det politiske forandringsprojekt. Hendes konklusion er, at de hegemoniske diskurser var fyldt med maskuline konnotationer, som i høj grad favoriserede mændene.

Hyper-maskulinitet er omdrejningspunktet i Ann-Dorte Christensens analyse af konstruktionen af maskuliniteter i det radikale venstrefløjsmiljø i Danmark. Gennem interessante livsformsinterviews med ledende aktivister får man indblik i aktivistmiljøet, og hvordan disse ledende personer forholdt sig til kønsspørgsmål og brugen af vold. Artiklen viser ambivalensen omkring, at man godt både kan støtte ligestilling og samtidig agitere for brugen af vold.

Mange analyser af højreradikale har glemte kønsdimensionen. Særnummeret afsluttes derfor med en artikel af Ov Cristian Norocel om det radikale højres politiske strategier i begyndelsen af det 21. århundrede eksemplificeret ved Sverige-

demokraternes forsøg på at omdefinere og remaskulinisere svenskheden. Artiklen viser på illustrativ vis, hvordan Sverigedemokraterne i deres politiske retorik præsenterer Sverige som en svag og feminin nation.

Overordnet set repræsenterer samtlige artikler nogle særdeles interessante og tiltrængte bud på, hvordan maskuliniteten spiller en væsentlig rolle med hensyn til udbredelsen af hegemoniske magtstrukturer både blandt grupper og i politiske organisationer. Særnummeret bidrager derfor på glimrende vis til at nedbryde den tavshed og usynliggørelse, der har eksisteret omkring kønnede symboler og praksissers betydning for samfundsudviklingen.

Kenneth Reinicke

Institut for Samfund og Globalisering
Roskilde Universitet

Sociologiske Studier – Ny bogserie ved Aarhus Universitetsforlag

Det sociologiske miljø i Danmark har fået en ny bogserie, som sigter mod at give dansk sociologi en stærkere profil nationalt og internationalt. Initiativet udspringer af et samarbejde mellem Aarhus Uni-

versitetsforlag og Center for Sociologiske Studier, Aarhus Universitet (CESAU). I serien udgives original og nybrydende forskning inden for alle sociologiens områder. Der kan publiceres på enten dansk eller engelsk. I serien er indtil nu udkommet tre bind, som vil blive anmeldt i tidskriftet *Dansk Sociologi* i den kommende tid.

Carsten Stage: Tegningekrisen – som mediebegivenhed og danskhedskamp (2011, bind 1).

Inge Degn og Kirsten Molly Søholm (red.): Tørklædet som tegn – tilsøring og demokrati i en globaliseret verden (2011, bind 2).

Anne Lorentzen og Søren Smidt-Jensen (red.): Planlægning i oplevelses-samfundet (2011, bind 3).

Har du et manuskript, du gerne vil tilbyde til serien, kan du henvende dig direkte til forlaget eller til en af redaktionsgruppens medlemmer: Christian Borch (CBS), Rasmus Antoft (AAU), Stine Thiedemann Faber (AU), Anders Blok (KU), Lars Bo Kaspersen (KU), Lene Kühle (AU), Kristoffer Stegeager (AU), Henrik Kaare Nielsen (AU), Laura Gilliam (AU) og Carsten Bagge Laustsen (AU, ansvarshavende).

Gitte Sommer Harrits

Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

